

4:6 Digebørsterne

Celine: Himlen buldrer, og sorte bølger vælter ind fra havet. Den unge arbejdsmand, Kristian Larsen, klamrer sig til toppen af diget, forfrossen og skrækslagen. Han ser mod barakbyen bag diget. Havet har ædt sig op over spisesalen og sovesalen, hvor flere af de andre digebørster lå og sov. Nu kæmper de for deres liv i vandmasserne. To har grebet fat i en elmast, men har ikke kræfter til at klatre op i den. Havet når dem til midt på halsen. En bølge skyller ind over Kristian Larsen. Næste gang han kigger op, er de to kammerater væk. Uanset hvor du befinder dig i Danmark, er der aldrig mere end 50 kilometer til kysten. Og selvom de fleste af os forbinder havet med hyggelige sommerdage på stranden, så kan havet hurtigt forandre sig til en trussel. Og klimaforandringer og stigende vandstande vil kun gøre de stormfloder, der rammer de danske kyster, voldsommere. Men stormfloder er ikke noget nyt fænomen i Danmark. Så i denne serie genbesøger vi fortidens katastrofer. Vi har i de tidligere afsnit hørt om, hvordan stormfloder har kostet menneskeliv eller ændret livsvilkårene radikalt langs kysten. Men på et tidspunkt i 1800-tallet går det op for danskerne, at de faktisk kan beskytte sig mod stormfloderne, nemlig ved at bygge diger. Diger, som står og troner som menneskets sejr over havet. Bygget af hårdføre og drikkældige arbejdsmænd, også kendt som digebørsterne. Men lige som et af de nye lange diger langs Sydvestjyllands kyst næsten står færdig, svarer havet igen og tager 19 digebørster med sig. Mit navn er Celine Klint. Vi står lige ud til havet, men vi kan ikke se havet, fordi der er et dige lige foran os, som beskytter dette store flade marsklandskab bag os. Eller hvordan vil du beskrive landskabet, Mikkel?

Mikkel: Jamen, det er en rigtig god beskrivelse. Man kan sige, at det jo kommer til at ændre karakter i og med, at man sætter dette værn mod havet.

Celine: Solen skinner, og lærkerne synger over Rejsby-diget syd for Ribe. Jeg står her sammen med Mikkel Kirkedahl Nielsen, der er museumsinspektør på Sydvestjyske Museer.

Mikkel: Nu er vi jo oppe på toppen af diget, og som I kan se, er det er jo meget skråt. For hvis man skal værne sig mod havets kræfter, så dur det ikke bare, at man bygger en lige mur, for så bliver trykket simpelthen alt for hårdt. Man prøver ligesom at bremse farten på bølgerne ved at lave en meget flad skråning ud mod vandhøjden.

Celine: Mikkell og jeg er mødtes på et ganske bestemt stykke af diget, som for hundrede år siden var den sidste del, der manglede at blive bygget for at det mange kilometer lange dige endelig stod færdigt. Et dige, der blev bygget af hårdføre arbejdere. Så der har gået en masse digearbejdere lige her, hvor vi står, og arbejdet på at bygge dette dige for ca. 100 år siden?

Mikkell: Ja, for 100 år siden. Og de gik med en skovl. Nogle af dem gik og lagde nogle skinner ud, så man trods alt kunne få en dampkran ud til at grave. Og så var der et lillebitte lokomotiv - også dampdrevet - som kørte med nogle tipvogne. Men ellers var det trillebøre, det var skovle, og det var masser af rå arbejdskraft.

Celine: Og den 29. august 1923 ankommer en ny arbejder til diget. Den unge smed, Kristian Larsen, fra Vejle.

Mikkell: Kristian Larsen er 21 år og kommer her onsdag den 29. i flot solskin - måske lidt à la det vejr, vi har i dag - og har ingen forestillinger om, at dagen efter skal blive hans største mareridt.

Celine: Og vi har faktisk fundet en øjenvidneberetning fra Kristian Larsen.

Speaker (Kristian): "Det var sidst i august måned, at jeg rejste fra tørvefabrikken i Fugdall ned til Vesterhavsdiget ved Rejsby. Jeg kom derned onsdag den 29. august, og den dag var det det dejligste vejr, man kunne tænke sig. Solen skinnede, og lige så langt man kunne se, lå Vesterhavet og glitrede i solen. Det var en ren fornøjelse at gå fra Vester Vedsted, hvor jeg havde sovet den foregående nat, langs strandbredden og se ud over det store Vesterhav, som den dag ikke så ret farligt ud."

Celine: Kristian Larsen er udlært smed, men det er svært for ham at finde arbejde. Han har været med til at opføre banegården i Fredericia, og i løbet af sommeren 1923 har han arbejdet på tørvefabrikken i Grindsted. Men nu vil han prøve at søge arbejde på diget.

Speaker (Kristian): "Nå, men omsider kom jeg da til det sted, hvor diget begyndte, og jeg gik lidt rundt og så på sagerne, inden jeg gik hen til formanden ved slusen og spurgte om arbejde, hvilket jeg også fik. Jeg kunne begynde over middag."

Celine: I dag ligger der jo ikke så meget her, men for 100 år siden har der ligget en barakby. Hvordan tror du, der har set ud?

Mikkel: Jamen, der har været - her i ly af den del af diget, der var bygget - syv-otte træbarakker. Og der har været en stor fest herude, fordi disse børster jo er nogle særlige mennesker...

Celine: Børster?

Mikkel: "Børster" kaldte man de mennesker, der arbejdede på digebyggerierne. Og det var nogle værre krabater. De havde stort set allesammen nogle vilde øgenavne, og gransker man de øgenavne, så ligger der nogle sindssyge historier bag. Der var en tidligere tugthusfange, som - fordi han var blevet uvenner med sin kones familie - havde kvalt deres barn og så var røget i tugthus. Og nu havde han jo så ikke så mange muligheder efter endt straf. Der var en, de kaldte dragonen, og det var fordi, når han havde fået noget at drikke, så kunne han stort set tæmme enhver hest. Og sådan var der røverhistorier om virkelig mange mennesker. De har haft det hammersjovt, når de ikke har været på arbejde. Nogle af dem har formodentlig også mødt fulde op på arbejde, og det er nogle vilde typer, der er her. De laver deres egen sprit, og når det bliver koldt om vinteren, så er der nogle af dem, der vælger at lave et lille bræk et eller andet sted i lokalområdet, for så kan de komme ind i varmen i tugthuset og sidde. Og så kan de møde op næste forår og komme på arbejde igen, når de har siddet deres forbrydelser af. Det er rigtig smart.

Celine: Og så var der Kristian Larsen, som lyder som en mere almindelig fætter, der bare skal have noget arbejde.

Mikkel: Kristian Larsen virker ikke som en af de mest ekstreme af digebørsterne. Man kan sige, han var også helt ny på arbejde og kendte måske ikke helt arbejdskulturen.

Speaker (Kristian): "Jeg arbejdede så ved slusen den eftermiddag, og alt gik godt. Men hen ad aftenen begyndte det at blæse ret stærkt, og det blev værre i nattens løb. Og da torsdag morgen brød frem, regnede og stormede det ganske forfærdeligt, og stormen blev til orkan i løbet af dagen. Vi arbejdede ikke om formiddagen, men sad hjemme i barakken og fordrev tiden, så godt vi nu kunne. Nogle spillede kort, andre drak bajerske øl og snaps - noget som de allerfleste var meget slemme til. Jeg derimod sad og kedede mig, da jeg ikke godt kunne tage del i disse deres fornøjelser."

Mikkel: Det blæser om morgenen den 30. Det blæser voldsomt. Det blæser så voldsomt, at man næsten ikke kan stride sig ud til diget. Ifølge de beretninger, vi har fra øjenvidnerne. Og det er også derfor, de lader være med at påbegynde gravearbejdet og kun skal reparere og vedligeholde maskinerne. Og vandet stiger. De har nogle af pigerne fra marketenderiet med oppe på diget for at se, at vandet stiger, for de har aldrig set vandet stå så højt før. De går ned igen og tænker "Nu når vi snart toppen af floden, så derfor skal vi nok klare os igennem dette." Men pludselig stiger vandet jo også omkring hele barakbyen.

Celine: Vandet stiger faretruende hurtigt, så Kristian Larsen og nogle af de andre arbejdere er blevet sat til at bygge en dæmning foran hullet i diget, så vandet ikke trænger ind på den anden side til barakbyen. Men de arbejder mod havets kræfter, og ved tredjeden bliver de enige om, at der ikke er mere at gøre, og begiver sig tilbage mod barakbyen langs diget.

Speaker (Kristian): Men sikke en storm, ja orkan, der blæste, da vi kom op på diget. Det var næsten ikke til at holde sig oprejst, men endelig nåede vi om til enden af diget. Men der stod det hele under vand. Både slusen og barakkerne. Og for enden af diget bruste vandet som et vandfald ned i fyldgraven.

Mikkel: Da vandet så lige pludselig vælter ind mod diget, er der to af hans kammerater, der prøver at slippe væk. De prøver at komme hen til barakbyen.

Speaker (Kristian): "Mine to kammerater ville nu over til barakkerne, og de gik derfor over den hvirvlende strøm, skønt vandet gik dem midt op på livet. Den ene af dem plumpede da også i en grøft, så han blev borte, men kom op igen, og de nåede over til barakkerne. Da de var kommet derover, stod de og vinkede til mig, at jeg skulle komme

over til dem. Jeg var også ved at prøve, men da jeg gik ud i strømmen, var der ligesom en stemme, der sagde, at det her ikke gik. Så gik jeg tilbage til diget igen."

Mikkel: Kristian Larsen står på toppen af det ufærdige dige. Det bliver jo lige så stille forvandlet til sådan en slags ø. Der er vand hele vejen rundt om ham. Han ved, at der har været gravet efter klæg og jord lige i nærheden, så der er i hvert fald 4 meters, nu, hav i det, der før var marsk og sådan en jord grav. Så det skal han ikke nyde noget af, og han skal heller ikke ud i de høje bølger. Så han vælger at blive på diget og kan ikke gøre andet end at observere alle skrækelighederne omkring ham. Det bliver på et tidspunkt lidt koldt for ham, så han tager nogle græstørv og stabler sammen og graver sig lidt ned i diget. Og så sidder han ellers bare og venter.

Celine: Og det er her, fra sin plads på diget, at den unge Kristian Larsen kommer til at overvære en ren tragedie.

Speaker (Kristian): "Herfra kunne jeg se hele det oversvømmede areal, for hele den store engstrækning var nu oversvømmet af de vældige vandmasser, som strømmede ind fra det rasende, oprørte hav. Jeg så folk gå i vand til over knæene ovre ved barakkerne, hvor de var ved at få deres tøj samlet i spisebarakken, hvor de alle til sidst søgte ind. Der mente de nemlig at være i sikkerhed. De tændte ild i komfuret ude i marketenderiet for at få sig noget varmt, men ilden fik de ikke meget ud af, for det varede ikke ret længe, før vandet trængte ind i barakkerne og op i komfuret og gjorde det af med ilden. Stadigvæk rasede stormen, og vandet blev ved med at stige, men folkene blev stadig i barakken, som de mente nok skulle blive stående."

Mikkel: Klokken er cirka halv fire om eftermiddagen, da vandet vælter ind i barakbygningerne og til sidst vælter dem omkuld. Og dem, der ikke på forhånd har påbegyndt turen ind til landsbyen Rejsby, de må gribe fat i tømmer og forsøge at surre det sammen. Og så må de ellers op på sådan nogle hjemmelavede tømmerflåder.

Speaker (Kristian): "Allerede ved den tid var det dog for sent at løbe nogen steder, da vandet stod alenhøjt i engene. Og der var jo fuld af grøfter og pigtrådshegn, så de var nødt til at blive, hvor de var og være glade til. Det fik de nu ikke lov til ret længe, for vandet blev ved med at stige, og det fortsatte til langt ud på aftenen."

Mikkel: Kristian Larsen står ude på diget og ser vandet stige. Han ser sine kammerater forsøge at flygte. Og han ser lige pludselig denne barakby bare blive skyllet væk.

Speaker (Kristian): "Først løftede stormen taget af, og det fløj et halvt hundrede alen fremad, og bagefter splintredes resten ad. Nu måtte de stakkels mennesker, som befandt sig i barakkerne, se at få fat i en eller anden stump at sejl på. Og kunne de ikke få fat i noget, måtte de uhjælpeligt drukne. For enhver havde nok med at redde sig selv."

Mikkel: Kristian Laursen står hjælpeløs og kigger på, at denne miniby bare bliver jævnet med jorden, havde jeg nær sagt. Den bliver væltet ud i vandet. Og han ser disse stakkels mennesker kæmpe om at klamre sig til noget drivtømmer og så lige så stille blive skyllet langt væk fra ham.

Speaker (Kristian): "Til alt held kom en stor bunke drivtømmer drivende. På dette blev 15 mennesker reddet, deriblandt fire kvinder fra marketenderiet, som ellers temmelig sikkert ville være druknet."

Mikkel: De skibbrudne, eller hvad man skal kalde dem, fra barakbyen er jo desperate på deres tømmerflåder. De bruger 5-6 timer på at drive ind til landsbyen. Rejsby, eller hvor de ellers kan komme hen. Mange gange hænger de fast i flere timer i noget af pigtråden. En af tømmerflåderne bliver forsøgt entreret af en tyr, der i hvert fald otte gange forsøger at komme op på denne tømmerflåde fyldt med mennesker, som jo bestemt ikke kan holde til også at have en desperat tyr på.

Speaker (Kristian): "Jeg kunne fra mit stade se, hvorledes barakstumperne drev ind ad Rejsby til, og hvorledes folk lå og klyngede sig til stumperne. Men ved halv syvtiden var det hele forsvundet."

Mikkel: Da der er gået par timer, så er de væk allesammen. Undtagen to mennesker, der klamrer sig til en elektricitetsmast, der er blevet stående. Og som Kristian Larsen udtrykker det, kan han se, at de er for udmattede til at kravle op i den. Så de må bare vente på, at vandet stiger og stiger.

Speaker (Kristian): "Der var derfor ikke andet for dem at gøre end roligt at blive der, hvor de var, og se døden i øjnene. For vandet gik dem til sidst helt op til halsen. Så

kunne de ikke holde det ud mere, og de sank da sammen i den kolde og våde døds hånd, og dermed var deres liv udslukt."

Mikkel: Så han ser i hvert fald to mennesker drukne for øjnene af sig uden at kunne gøre noget ved det. Det må have været en fuldstændig sindssyg oplevelse. Katastrofen i sig selv er jo angstprovokerende.

Speaker (Kristian): "Nu havde jeg det, i min ensomhed herude på diget. Jeg, en hest og to gæs var de eneste levende væsener, der fandtes herude. Da det begyndte at mørkne, gravede jeg et hul i diget, som jeg krøb ned i for at være lidt i læ for stormen og havet, som dog alligevel af og til kom sprøjtende op til mig, så jeg blev aldeles drivvåd."

Mikkel: Kristian Larsen sidder og venter og venter.

Speaker (Kristian): "Det lyder måske mærkeligt, men jeg havde en helt klar fornemmelse af, at det nok skulle gå alt sammen. Jeg er ikke særlig religiøs, og jeg ved ikke, om man kan snakke om forsynet og den slags ting. Men i hvert fald havde jeg en følelse af fuldkommen tryghed."

Mikkel: Det bliver tidligt næste morgen, før han faktisk ser et livstegn igen.

Speaker (Kristian): "Jeg sad ude på diget til klokken fem om morgenen, og jeg forsikrer, at jeg blev glad, da jeg så en båd komme sejlene inde fra land. Endelig nåede båden ud til mig, og jeg kom over i den, skønt jeg næsten var stivfrossen.

Mikkel: Ved 5-6-tiden om morgenen, kommer der en båd ud til denne forkomne Kristian Larsen og får ham fragtet ind, får ham fyldt godt op med lidt portvin, så han får varmen i kroppen igen, og får ham lagt i en seng i Rejsby.

Speaker (Kristian): "Men da jeg havde ligget i sengen nogen tid, blev jeg ked af det og stod op og gik over og meldte mig til formanden."

Mikkel: Så skal han med ud at bjærge alle de omkomne, som der er vished om, at katastrofen har forårsaget.

Speaker (Kristian): "Sammen med en anden karl blev jeg straks sat til at køre de fundne druknede mennesker op på Rejsby Afholdshotel. I alt var der druknet 19, og de blev fundet allesammen."

Celine: Kristian Larsen er den eneste overlevende ved diget. Hvor der før lå en hel barakby med smedje, købmand og sovesale til al mandskabet står nu kun en transformator tilbage.

Speaker (Kristian): "Jeg skal love for, at jeg fik Vesterhavet at se i al sin magt og væld"

Mikkel: Dagene efter finder man lig, der er filtrede ind i pigtråd, stående med hovederne nedad. Og man kan jo kun gisne om, hvilken forfærdelig kamp det havde været, når man i flugt fra bølgerne lige pludselig hænger fast i pigtråd og bare kan se, at det nu er et spørgsmål om at vente på at havet overmander en.

Celine: Det var historien om Kristian Larsen og stormfloden i 1923. Kristian Larsens øjenvidneberetning er trykt i "By og Land" den 13. juni 1984. De 19 digearbejdere bliver de sidste mennesker, der mister livet til en stormflod i Danmark. Men stormfloden i 1923 er langt fra den eneste stormflod, der har ramt kysten ud for Ribe og kostet menneskeliv. Nu er jeg taget til Ribe og står foran Ribe Domkirke, fordi jeg har hørt, at der skulle være nogle afmærkninger af de forskellige stormfloder, der har været gennem tiden. Så lad os prøve at gå ind og kigge. Ligesom vi kommer ind i det kolde kirkerum, bliver vi stoppet af to små lyshårede piger.

(pige): Hvad skal I?

Celine: Vi skal ind og optage, at man kan se en afmærkning fra stormfloderne, der har været her i Ribe. Er I herfra?

(pige): Ja, altså vi skal synge herinde.

Celine: Skal I synge?

(pige): Det er Ribe Børnekor, der skal synge.

Celine: Hvad skal I synge?

(pige): Vi skal øve til vores koncert.

Celine: Og har I hørt om de stormfloder, der har været her i byen?

(pige): Ja, altså det, der er gået rigtig, rigtig højt. Altså, der ved den pæl, der er derhenne.

Celine: Og kan man se det herinde i kirken?

(pige): Skal jeg følge dig hen til det?

Celine: Ja! Tak!

(pige): Ok. Jeg tror, det er lige herhenne. Der!

Celine: Lige der. Du kan næsten ikke nå.

(pige): Nej. Og vores kirketjener Folmer har photoshoppet, hvor højt det har været herinde.

Celine: Så han har sat vand ind?

(pige): Ja.

Celine: Hvor højt tror du, det er? Det er i hvert fald højere end dig.

(pige): Jeg kan næsten lige nå. Cirka en meter og fyrrer? Det er næsten lige så højt som vores koralærer.

Celine: Det passer faktisk ret godt med højden på koralæreren, for 170 centimeter over kirkegulvet er der tegnet et mærke i kirkens mur, der viser, hvor højt vandet nåede op i Ribe Domkirke under stormfloden den 11. oktober tilbage i 1634. Den stormflod, der

også kaldes for Anden store manddrukning", som kostede et sted mellem 8-15000 mennesker livet.

(pige): Det er ret vildt, at nogen har levet i den tid, og at alle dem har prøvet at beskytte deres landsbyer eller sådan noget. Det er supervildt.

Celine: Det er lidt vildt.

(pige): Ja.

Celine: Men tror du, det kan ske igen?

(pige): Nej, det tror jeg ikke, for nu er digerne bygget så høje, at nu kan det ikke det mere.

Celine: Og nu skal I synge?

(pige): Ja.

Celine: Må vi høre jer synge?

(pige): Benedikte, må de høre os synge?

Benedikte: Det tror jeg gerne, de må.

(pige): Yay!

Celine: Pigerne fra koret føler sig sikre bag de diger, som digebørsterne og den unge Kristian Larsen var med til at bygge for hundrede år siden. Og nu bliver pigerne samlet foran alteret i koropstilling.

Benedikte: Vi har to rækker. Vi siger "jo ho ho ho!"

(sangøvelser)

Celine: Lyset står skråt ind gennem de farvede ruder og får deres hår til at skimme. Og langt borte kan man høre havet bruse. I næste afsnit bevæger vi os længere sydpå langs Vesterhavets kyst på jagt efter den sunkne by Rungholt - et slags Nordens Atlantis, som forsvandt under havets overflade under en af middelalderens store stormfloder. Men hvordan kunne en hel by ende på havets bund? Lyt med i næste afsnit. Stormflod er produceret af MonoMono for Vores Tid. Udvikling og tilrettelæggelse af Louise Trier Petersen. Lyddesign af Mikkel Rønnau. Redaktør er Rune Sparre Geertsen, og mit navn er Celine Klint. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.